

HISTORIA –
FUNDAMENTY
WSPÓŁCZESNOŚCI

ELŻBIETA
PAPROCKA

Program nauczania do historii dla szkoły podstawowej. Zakres podstawowy

opracowany w ramach projektu

„Tworzenie programów nauczania oraz scenariuszy lekcji i zajęć wchodzących w skład zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces kształcenia ogólnego w zakresie kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2019

Strona redakcyjna

Redakcja merytoryczna – dr Marta Milewska

Recenzja merytoryczna – Ewa Skrzywanek

Beata Falkowska

Katarzyna Szczepkowska-Szczeńiak

Agnieszka Ratajczak-Mucharska

Redakcja językowa i korekta – Altix

Projekt graficzny i projekt okładki – Altix

Skład i redakcja techniczna – Altix

Warszawa 2019

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons –
Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl>

SPIS TREŚCI

I. Ogólna charakterystyka programu	5
II. Ogólne cele kształcenia i warunki realizacji programu.....	7
III. Wymagania szczegółowe	10
IV. Procedury osiągnięcia celów	19
V. Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi	25
VI. Ocenianie	28
VII. Ewaluacja programu nauczania.....	34

***Historia – fundamenty współczesności – koncepcja programu nauczania historii
dla szkoły ponadpodstawowej w zakresie podstawowym***

I. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU

Program *Historia – fundamenty współczesności* jest przeznaczony do realizacji przedmiotu historia w zakresie podstawowym w szkołach ponadpodstawowych (liceach i technikach). Program został oparty na założeniach i treściach nowej podstawy programowej (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia – Dz.U. 2018 poz. 467). Uwzględnia również obowiązujące akty prawne związane z prawem oświatowym, w tym zalecenia związane z pracą z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych¹. Program oparty jest również o zalecenia Unii Europejskiej dotyczące rozwoju kompetencji kluczowych². Dostosowanie odpowiednich metod i środków, tworzenie właściwych sytuacji dydaktycznych pozwala na kształcenie kompetencji kluczowych oraz dostosowanie programu do indywidualnych potrzeb uczniów.

Program nauczania odnosi się do założeń konstruktywizmu rozwojowo-poznawczego J. Piageta. Według niego wiedza jest aktywnie tworzona (konstruowana) przez uczącego się, a rozwój intelektualny to wzajemne oddziaływanie uczącego się i otoczenia (środowiska). We współczesnym świecie, w którym źródła informacji dostępne są za pomocą kilku kliknięć w klawiaturę komputera czy telefonu, o wiele istotniejsze jest kształtowanie umysłu i budowanie własnego systemu wyobrażeń o świecie przez ucznia niż przekazywanie mu zbioru gotowych reguł i dat do przyswojenia.

A jak można taki umysł kształtować? Czy najlepiej przez transmisję sprawdzonych i uznanych za jedynie prawdziwe twierdzeń? To już było. Konstruktywizm jest tym nurtem, który pozwala wprowadzić do sali dydaktycznej atmosferę poznawania, wątplenia, atmosferę dążenia do własnych odkryć, a w konsekwencji do niezależności poznawczej. Przede wszystkim jednak może przyczynić się do świadomego uczenia się, bowiem świadome uczenie się może się wyłonić tylko z aktywności, czyli wykonywania (cyt. za S. Dylakiem).

¹ Ustawa Prawo Oświatowe z dnia 14 grudnia 2016 roku (Dz. U. z dnia 11 stycznia 2017 r. Poz. 59), artykuł 4 ust. 24; artykuł 4 ust. 26 z odwołaniem do Ustawy o Systemie Oświaty z dnia 7 września 1991 r. Art. 3 pkt 13.b (Dz. U. z 2016 r. poz. 1943, 1954, 1985 i 2169). Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz. U. z dnia 31 marca 2017, poz. 703). Rozporządzenie z dnia 9 sierpnia 2017 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z dnia 25 sierpnia 2017 poz. 1591). Art. 22 a Ustawy o Systemie Oświaty z dnia 7 września 1991 (Dz. U. z 2016 r. poz. 1943, 1954, 1985 i 2169) wraz ze zmienionymi ust. 6-8 w Ustawie Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo Oświatowe z dnia 14 grudnia 2017 roku (Dz. U. z 11 stycznia 2017 r. poz. 60, Art. 15 ust. 30.a).

² Zgodnie z opublikowanymi w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej C189 z dnia 4 czerwca 2018 r. (wyd. polskie) „Zaleceniami Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie.

To podejście jest również uzasadnione w oparciu o badania uczonych dotyczące funkcjonowania mózgu. Przyswajanie nowych informacji odbywa się w połączeniu z tymi strukturami połączeń neuronalnych, które już istnieją. (cyt. za S. Dylakiem)

Konstruktywizm łączy więc różne elementy, które we współczesnej pedagogice są atrakcyjne – aktywność ucznia, jego podmiotowość, przewagę motywacji wewnętrznej do zdobywania wiedzy i badania z zakresu neurodydaktyki, które potwierdzają skuteczność przyswajania wiedzy w oparciu o budowanie własnych struktur informacyjnych i wyobraźniowych.

Dlaczego program nosi tytuł *Historia – fundamenty współczesności*? Adresowany jest do uczniów, którzy poznają historię w zakresie podstawowym i ważne jest, aby nie postrzegali jej jako zbioru nikomu (poza nauczycielem historii) niepotrzebnych dat, pojęć i postaci, ale proces, w którym kształtowały się fundamentalne dla naszej cywilizacji wartości: wolność, prawa człowieka, demokracja, tolerancja. I nawet jeżeli wydarzenia historyczne wielokrotnie przeczyły tym pięknym ideom, to jest to dla przyszłych pokoleń wskazówka. Oczywiście hipokryzją byłoby stwierdzenie, że program odchodzi od elementów pamięciowych w nauce historii, ponieważ nie pozwala na takie podejście sformułowanie celów szczegółowych podstawy programowej, a ponadto posiadanie określonej wiedzy dotyczącej faktów, postaci, rozumienie pojęć pozwala tworzyć bardziej skomplikowane struktury czyli oceniać, analizować, wnioskować.

II. OGÓLNE CELE KSZTAŁCENIA I WARUNKI REALIZACJI PROGRAMU

Zgodnie z treścią podstawy programowej celem kształcenia w szkole ponadpodstawowej jest kształtowanie następujących umiejętności uczniów:

- 1) *myślenie – rozumiane jako złożony proces umysłowy, polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmującej interakcję wielu operacji umysłowych: [...] Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego;*
- 2) *czytanie – umiejętność łącząca zarówno rozumienie sensów, jak i znaczeń symbolicznych wypowiedzi [...];*
- 3) *umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie, jak i w piśmie [...];*
- 4) *kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;*
- 5) *umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym dbałość o poszanowanie praw autorskich i bezpieczne poruszanie się w cyberprzestrzeni;*
- 6) *umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł;*
- 7) *nabywanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania;*
- 8) *umiejętność współpracy w grupie i podejmowania działań indywidualnych.*

Do tego szerokiego katalogu umiejętności ponadprzedmiotowych dołączono cele wychowawcze. W podstawie programowej położono nacisk na wychowanie patriotyczne: *W realizowanym procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoła podejmuje działania związane z miejscami ważnymi dla pamięci narodowej, formami upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości, najważniejszymi świętami narodowymi i symbolami państwowymi.*

Adresatami programu są uczniowie w wieku 15-19 lat. W szkole ponadpodstawowej uczniowie powracają do treści realizowanych na wcześniejszym etapie edukacyjnym, odpowiednio je pogłębiając. Uczniowie w tym wieku powinni dostrzegać związku przyczynowo-skutkowe oraz kształcić umiejętność oceny wydarzeń. Nie zmienia

to jednak faktu, że uczniowie potrzebują wiedzy usystematyzowanej. W przypadku historii oznacza to zachowanie ciągu chronologicznego procesu historycznego i dostosowanie do założeń, które narzuca podstawa programowa.

W oparciu o zapisy podstawy programowej w programie cele zostały sprecyzowane następująco:

Cele kształcenia:

I. Wiedza:

- utrwalenie oraz poszerzenie wiadomości dotyczących faktów i procesów historycznych
- ugruntowanie oraz rozwijanie wiedzy na temat dorobku kulturowego i cywilizacyjnego Polski
- poszerzenie zasobu pojęć historycznych potrzebnych do właściwego prezentowania wydarzeń i procesów
- poznawanie dziejów regionu

II. Umiejętności:

- kształcenie umiejętności samodzielnego zdobywania informacji
- kształtowanie myślenia przyczynowo-skutkowego
- doskonalenie umiejętności pracy w grupie
- rozwijanie umiejętności samodzielnej oceny wydarzeń i uzasadniania jej w dyskusji

III. Świadomość historyczna

- **dostrzeganie związków między współczesnością a przeszłością**
- kształtowanie postaw patriotycznych
- krytyczne i racjonalne ocenianie wydarzeń historii ojczystej
- kształtowanie postawy tolerancji i szacunku wobec dorobku cywilizacyjnego innych kultur lub narodów.

Cele kształcenia ogólnego w zakresie historii obejmują następujące obszary:

I. Chronologia historyczna. Uczeń:

- 1) porządkuje i synchronizuje wydarzenia z historii powszechnej oraz dziejów ojczystych;
- 2) dostrzega zmienność i dynamikę wydarzeń w dziejach, a także ciągłość procesów historycznych i cywilizacyjnych.

II. Analiza i interpretacja historyczna. Uczeń:

- 1) analizuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w kontekście epok i dostrzega zależności pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego;
- 2) rozpoznaje rodzaje źródeł, ocenia przydatność źródła do wyjaśnienia problemu historycznego;
- 3) ugruntowuje potrzebę poznawania przeszłości dla rozumienia współczesnych mechanizmów społecznych i kulturowych.

III. Tworzenie narracji historycznej. Uczeń:

- 1) tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym, jak i problemowym;
- 2) dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego;
- 3) dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje informacje pozyskane z różnych źródeł wiedzy.

Ogólne warunki realizacji programu nie zawierają zbyt wielu szczegółowych wskazówek, tak by program nie tracił na swojej funkcjonalności. Nauczyciel powinien dysponować salą wyposażoną w projektor, ekran, przydatna może być również tablica interaktywna. Konieczny jest stały dostęp do Internetu. Aranżacja sali jest wyborem nauczyciela i uczniów, część zajęć może odbywać się poza szkołą (muzeum, biblioteka), ale program jest dostosowany do realiów polskiej szkoły, czyli podziału zajęć na 45-minutowe lekcje odbywające się na terenie szkoły.

III. WYMAGANIA SZCZEGÓŁOWE

Wymagania szczegółowe dla poszczególnych klas będą uwzględniały podział materiału dla poszczególnych klas przewidziany w podstawie programowej. W koncepcji programu szczegółowo zaplanowano materiał dla klasy I.

KLASA I (STAROŻYTNOŚĆ I ŚREDNIOWIECZE) 64 GODZINY – 2 GODZ. TYGODNIOWO (DZIAŁY I-XIII)

1. Historia jako nauka. Zasady pracy na lekcjach historii. (w tym pojęcie prawa autorskiego i jego poszanowanie, zasady realizacji projektów oraz ich oceny)
2. Nad wielkimi rzekami – naturalne uwarunkowania rozwoju cywilizacji.
3. Dlaczego powstały państwa? Organizacja społeczna i polityczna cywilizacji Starożytnego Bliskiego Wschodu.
4. Osiągnięcia kulturowe cywilizacji Bliskiego i Dalekiego Wschodu.
5. Powtórzenie – cywilizacje Starożytnego Wschodu.
6. Praca klasowa.

III. ŚWIAT STAROŻYTNYCH GREKÓW

7. U źródeł antycznej Grecji – warunki naturalne Grecji i przyczyny ekspansji Greków.
8. Różne oblicza greckich polis – Ateny i Sparta.
9. Wojny Greków z Persami i ich skutki.
10. Imperium Aleksandra Macedońskiego.
11. Kultura starożytnej Grecji.
12. Starożytna Grecja – powtórzenie.
13. Starożytna Grecja – sprawdzian.

IV. SPOŁECZEŃSTWO, ŻYCIE POLITYCZNE I KULTURA STAROŻYTNEGO RZYMU

14. „Ty Rzymianinie masz rządzić ludami” – powstanie i rozwój terytorialny imperium rzymskiego.
15. Społeczeństwo rzymskie i ustrój republiki.
16. „Quo vadis” republiko? – od kryzysu republiki do cesarstwa rzymskiego.
17. Osiągnięcia starożytnych Rzymian.
18. Religie starożytnego Rzymu.
19. Upadek Cesarstwa Rzymskiego.
20. Starożytny Rzym – powtórzenie wiadomości.
21. Starożytny Rzym – praca klasowa.

ŚREDNIOWIECZE NOWE KRĘGI KULTUROWE

22. Bizancjum.
23. Świat arabski.
24. Państwo Franków.
25. Cesarstwo Ottonów.
26. „Młodsza Europa” – początki państw słowiańskich.
27. Nowe kręgi kulturowe – powtórzenie.
28. Praca klasowa.

ROZKWIT ŚREDNIOWIECZA

29. Cesarstwo i papieństwo – dwie władze średniowiecznej Europy.
30. Wyprawy krzyżowe.
31. System feudalny.
32. Miasta średniowieczne.
33. Rola kościoła w średniowiecznej Europie.
34. Powtórzenie.
35. Praca klasowa.

POLSKA W OKRESIE WCZESNOPIASTOWSKIM

36. Początki państwa polskiego.
37. Od potęgi do kryzysu – rządy Bolesława Chrobrego.
38. Kryzys i odbudowa państwa Piastów.
- 39-40. Pomędzy niezależnością a trybutem – panowanie Bolesława Śmiałego i Bolesława Krzywoustego.
41. Polska w czasach pierwszych Piastów – powtórzenie.
42. Polska w czasach pierwszych Piastów – praca klasowa.

ZIEMIE POLSKIE W DOBIE ROZBICIA DZIELNICOWEGO

43. Przemiany gospodarcze i społeczne na ziemiach polskich w okresie rozbicia dzielnicowego.
44. Zakon krzyżacki na ziemiach polskich w XIII w.
45. Osłabienie pozycji międzynarodowej Polski w XIII w. – najazdy mongolskie i rozwój Marchii Brandenburskiej.
46. Od rozbicia do jedności – przemiany polityczne i czynniki sprzyjające jednoczeniu ziem polskich.
47. Zjednoczenie Polski i rządy Władysława Łokietka.
48. Powtórzenie – ziemie polskie w dobie rozbicia dzielnicowego.
49. Praca klasowa – ziemie polskie w dobie rozbicia dzielnicowego.

EUROPA I POLSKA W XIV-XV WIEKU

50. Dlaczego jesień średniowiecza? Polityczne, społeczne i gospodarcze oblicza kryzysu w Europie zachodniej w XIV-XV w.
51. Zmiany na wschodzie – imperium osmańskie w XIV-XV w.
52. Reformator na tronie – Polska za panowania Kazimierza Wielkiego.
53. Panowanie Andegawenów i początki unii polsko-litewskiej.
- 54-55. Wojny z zakonem krzyżackim w XV w.
56. Rozwój przywilejów szlacheckich – uwarunkowania polityczne, gospodarcze i społeczne.
57. Uniwersalizm kultury średniowiecznej Europy.
58. Europa i Polska w XIV-XV w. – powtórzenie wiadomości.
59. Europa i Polska w XIV-XV w. – praca klasowa.
- 60-64. Zajęcia poświęcone edukacji regionalnej.

KLASA II DZIEJE NOWOŻYTNE DO 1815 ROKU – 64 GODZINY (2 GODZINY TY-GODNIOWO) (DZIAŁY XIV-XXIX)

EUROPA I ŚWIAT W XVI-XVII W.

1. Nowy świat- wielkie odkrycia geograficzne.
2. Skutki wielkich odkryć dla Europy i nowego świata.
3. Humanizm i renesans w Europie.
4. Reformacja – religijna rewolucja.
5. Kościół katolicki wobec reformacji.
6. Absolutyzm we Francji.
7. Rewolucje angielskie w XVII w.
8. Konflikty XVII w.
9. Lekcja powtórzeniowa.
10. Praca klasowa.

RZECZPOSPOLITA ZŁOTEGO WIEKU

11. Demokracja szlachecka – geneza i rozwój.
12. Polityka zagraniczna ostatnich Jagiellonów.
13. Unia polsko-litewska.
14. Pierwsze wybory na świecie – wolna elekcja 1573 roku.
15. Reformacja i kontrreformacja w Polsce.
16. Złoty wiek – kultura polskiego renesansu.
17. Rządy Stefana Batorego.
18. Lekcja powtórzeniowa.
19. Praca klasowa.

CZAS WOJEN I KRYZYSU – RZECZPOSPOLITA XVII W.

20. Wojny polsko-szwedzkie w I połowie XVII w.
21. Wojny polsko-rosyjskie w I połowie XVII w.
22. Wojny polsko-tureckie w I połowie XVII w.
23. Sytuacja wewnętrzna Rzeczypospolitej za panowania Zygmunta III i Władysława IV.
24. Powstanie Chmielnickiego.
25. Potop szwedzki.
26. Wojny z Rosją w II połowie XVII w.
27. Lew Lechistanu – wojny polsko-tureckie w II połowie XVII w.
28. Bilans „srebrnego wieku” – społeczne, gospodarcze i kulturowe skutki wojen Rzeczypospolitej w XVII w.
29. Kultura baroku.
30. Sarmatyzm.
31. Lekcja powtórzeniowa.
32. Praca klasowa.

CZAS OŚWIECENIA I REWOLUCJI

33. Przemiany społeczno-gospodarcze XVIII wieku.
34. Ideologia oświecenia – nauki przyrodnicze i wynalazki.
35. Kultura i myśl społeczno-polityczna epoki oświecenia.
- 36-37. Absolutyzm oświecony na przykładzie Rosji, Prus i Austrii.
38. Wojna o niepodległość Stanów Zjednoczonych.
39. Geneza i wybuch rewolucji francuskiej.
40. „Rewolucja pożera własne dzieci” – od monarchii konstytucyjnej do upadku jakobinów.
41. Lekcja powtórzeniowa.
42. Praca klasowa.

RZECZPOSPOLITA W XVIII WIEKU

43. Rzeczpospolita w czasach saskich.
44. Elekcja i początek panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego.
45. Geneza i postanowienia I rozbioru Polski.
46. Oświecenie w Polsce.
47. Sejm Wielki – próba ratowania państwa.
48. Konfederacja targowicka i II rozbiór Polski.
49. Insurekcja kościuszkowska i III rozbiór.
50. Dlaczego Rzeczpospolita upadła?
51. Lekcja powtórzeniowa.
52. Praca klasowa.

EPOKA NAPOLEOŃSKA

53. Napoleon u władzy.
54. Hegemonia napoleońskiej Francji w Europie – wojna z III, IV, V koalicją.
55. Geneza upadku Napoleona – od wojny w Hiszpanii do bitwy pod Waterloo.
56. Polacy u boku Napoleona – Legiony i Księstwo Warszawskie.
57. Polityka wewnętrzna Napoleona we Francji i państwach podbitych.
58. Lekcja powtórzeniowa.
59. Praca klasowa.
- 60-64. Edukacja regionalna (tematy zależą od miejsca, ale przykładowo: Architektura renesansu, baroku i klasycyzmu w moim regionie, Reformacja w moim regionie, Dzieje polityczne mojej miejscowości i regionu w XVI-XVIII w., Zasłużone rody z mojego regionu.

Zajęcia edukacji regionalnej powinny odbywać się z wykorzystaniem propozycji edukacyjnych i wystawienniczych lokalnych muzeów.)

KLASA III LATA 1815-1939 (DZIAŁY XXX-XLV) 64 godziny

EUROPA PO KONGRESIE WIEDEŃSKIM

1. Kongres Wiedeński.
2. Pomiędzy świętym przymierzem a rewolucją – Europa w latach 1815-1830.
3. Rewolucja przemysłowa.
4. Ideologie polityczne I połowy XIX wieku.
5. Europa romantyczna.
- 6-7. Wiosna Ludów w Europie.
8. Bałkany w połowie XIX w.
9. Lekcja powtórzeniowa.
10. Praca klasowa.

ZIEMIE POLSKIE PO KONGRESIE WIEDEŃSKIM

11. Ziemie polskie po 1815 roku – sytuacja polityczna.
12. Powstanie listopadowe.
13. Wielka Emigracja.
14. Kultura polska w I połowie XIX w.
15. Przemiany gospodarcze i społeczne na ziemiach polskich w I połowie XIX w.
16. Powstanie krakowskie i rabacja galicyjska.
17. Wiosna Ludów na ziemiach polskich.
18. Gloria victis – powstanie styczniowe.
19. Lekcja powtórzeniowa.
20. Praca klasowa.

EPOKA WĘGLA, STALI I NOWYCH IDEI (świat i Europa w II połowie XIX i pocz. XX w.)

21. Plebiscyty i wola ludzi – zjednoczenie Włoch.
22. Krwią i żelazem – zjednoczenie Niemiec.
23. Wojna secesyjna.
24. Kolonializm.
- 25-26. Nowe ideologie polityczne.
27. Świat przyspiesza – wynalazki i odkrycia II połowy XIX i początków XX w.
28. Prądy kulturowe II połowy XIX w.
30. Przemiany społeczne i ustrojowe II połowy XIX w.
31. Lekcja powtórzeniowa.
32. Praca klasowa.

ZIEMIE POLSKIE POD ZABORAMI W II POŁOWIE XIX I NA POCZĄTKU XX W.

33. Polacy wobec polityki zaborców w II połowie XIX i na początku XX wieku.
34. Przemiany gospodarcze i społeczne po powstaniu styczniowym.
35. Ku pokrzepieniu serc – obrona polskości w XIX w. (w tym odrodzenie narodowe na Warmii...).
36. Kultura pozytywizmu i Młodej Polski.
37. Ruchy polityczne na ziemiach polskich w XIX wieku.
38. Rewolucja 1905-1907 na ziemiach polskich.
39. Lekcja powtórzeniowa.
40. Praca klasowa.

I WOJNA ŚWIATOWA I SPRAWA POLSKA PODCZAS I WOJNY

41. Geneza I wojny światowej.
42. Europa w ogniu – I wojna światowa.
43. Rewolucje w Rosji.
44. Sprawa polska przed i w czasie I wojny światowej.
45. Polskie formacje zbrojne w czasie I wojny światowej.
43. Lekcja powtórzeniowa.
44. Praca klasowa.

SYSTEM WERSALSKI – W CIENIU TOTALITARYZMÓW MIĘDZY DWIEMA WOJNAMI

45. Nowa mapa polityczna Europy – system wersalski.
46. Wielki kryzys gospodarczy i jego następstwa.
47. Narodziny imperium zła – ZSRR w okresie międzywojennym.
48. Faszystowskie Włochy.
49. Powstanie III Rzeszy.
50. Kultura okresu międzywojennego.
51. Droga ku wojnie – geneza wybuchu II wojny światowej.
52. Lekcja powtórzeniowa.

53. Praca klasowa.

II RZECZPOSPOLITA

54. Odrodzenie niepodległej Polski.

55. Walka o granicę wschodnią II RP.

56. Walka o granicę zachodnią i południową II RP.

57. Trudności i sukcesy integracji.

58. Zamach majowy i rządy sanacji.

59. Polityka zagraniczna II RP.

60. Gospodarka i społeczeństwo II RP – bilans.

61. Lekcja powtórzeniowa.

62. Praca klasowa.

63-64. Godziny do dyspozycji nauczyciela poświęcone edukacji regionalnej.

KLASA IV PO 1939 R. (64 GODZINY)

II WOJNA ŚWIATOWA

1. Wrzesień 1939 r.

2. Wojna w Europie w 1940 r.

3. Zdradzony sojusznik? Atak III Rzeszy na ZSRR.

4. Polityka okupacyjna Niemiec.

5. Wielka koalicja antyhitlerowska.

6. Działania wojenne na frontach II wojny w latach 1943-1945.

7. Lekcja powtórzeniowa.

8. Praca klasowa.

ZIEMIE POLSKIE I POLACY PODCZAS II WOJNY

9.-10. Ziemie polskie pod okupacją niemiecką i sowiecką.

11. Holocaust.

12. Działalność rządu polskiego na uchodźstwie 1939-1945.

13. Polskie Państwo Podziemne.

14. Plan Burza i powstanie warszawskie.

15. Polski czyn zbrojny w latach II wojny światowej.

16. Lekcja powtórzeniowa.

17. Praca klasowa.

ŚWIAT W DOBIE ZIMNEJ WOJNY

18. Geneza zimnej wojny. Powstanie dwóch państw niemieckich.

19. Za żelazną kurtyną. Sowietyzacja Europy środkowo-wschodniej po 1945 r.

20. ZSRR po śmierci Stalina.

21. Procesy dekolonizacji.
- 22.-23. Bliski wschód po II wojnie światowej.
23. Chiny po II wojnie światowej.
24. Konflikty czasów zimnej wojny.
25. Integracja europejska po II wojnie światowej.
26. Lekcja powtórzeniowa.
27. Praca klasowa.

SYSTEM KOMUNISTYCZNY W POLSCE W LATACH 1944-1980

28. Początki władzy komunistów w Polsce.
29. Przemiany gospodarcze i społeczne w latach 1944-1956.
30. Stalinizm w Polsce.
31. Rok 1956 na Węgrzech i w Polsce.
32. Rządy Władysława Gomułki.
33. Grudzień 1970 r.
34. Dekada Gierka.
35. Lekcja powtórzeniowa.
36. Praca klasowa.

ŚWIAT SIĘ ZMIENIA

37. Rewolucja naukowo-techniczna.
38. Przemiany cywilizacyjne.
39. Rewolucja seksualna i ruchy kontestatorskie.
40. Rozpad ZSRR.
41. Jesień Ludów w Europie środkowo-wschodniej.
42. Wojna w byłej Jugosławii.
43. Powstanie Unii Europejskiej.
44. Lekcja powtórzeniowa.
45. Praca klasowa.

SCHYŁEK PRL I NARODZINY III RZECZPOSPOLITEJ

46. Powstanie Solidarności.
47. Stan wojenny.
48. „Szara rzeczywistość” – Polska lat 80.
49. Okrągły stół i początki III Rzeczypospolitej.
50. Transformacja gospodarcza i społeczna lat 90.
51. Wyzwania polityki zagranicznej III RP.
52. Przemiany ustrojowe po 1989 roku.
53. Powtórzenie wiadomości.
54. Praca klasowa.

Pozostałe godziny można przeznaczyć na prezentacje uczniowskie i powtórzenia całego materiału z liceum i edukację regionalną.

55-56. Dorobek cywilizacyjny starożytności.

57-58. Średniowiecze – czy na pewno wieki ciemne?

59-60. Epoka nowożytna – czas wielkich zmian i wojen.

61-62. Wiek XIX – nowe oblicze świata.

63-64. Edukacja regionalna – ważne tematy dotyczące miasta/regionu/zasłużonych postaci (np. Solidarność w moim regionie).

IV. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW

Podstawa programowa z historii dla szkoły ponadpodstawowej zawiera bardzo wiele treści szczegółowych. Nawet w zakresie podstawowym ilość wydarzeń, postaci, które uczeń powinien zapamiętać, jest bardzo duża. Dla uczniów, którzy nie są szczególnie zainteresowani historią może to być element silnie zniechęcający do przedmiotu. Kluczowe wydaje się takie dostosowanie metod i środków, aby uczniowie nie odbierali nauki historii jako przyswajania nikomu niepotrzebnej, anachronicznej wiedzy, a rozumieli ją jako proces, z którego można czerpać doświadczenie. Ważne jest również wykorzystanie nowoczesnych narzędzi cyfrowych, ponieważ to jest świat, w którym poruszają się uczniowie i takie metody są dla nich atrakcyjne i dostosowane do ich percepcji.

Nowoczesne środki dydaktyczne

Do nowoczesnych środków dydaktycznych należą różne aplikacje umożliwiające sprawdzanie wiedzy uczniów, przygotowanie prezentacji lub e-portfolio, tworzenia notatek, tworzenia filmów lub dostosowywania już istniejących do własnych potrzeb. Wymienione w tym programie środki są bezpłatne dla użytkowników, wymagają zalogowania się i czasami również stworzenia klasy.

Do ćwiczeń i sprawdzania wiedzy uczniów przydatne będą takie aplikacje jak: quizizz <https://quizizz.com>.

To bardzo prosta w obsłudze aplikacja dostępna w polskiej wersji językowej – nauczyciel po utworzeniu konta może wykorzystać gotowe testy, może stworzyć własne. Autorami mogą być również uczniowie. Test jest udostępniany za pomocą kodu liczbowego, który wpisują uczniowie na stronie <https://quizizz.com/join>. Wpisują tam również nazwę pozwalającą na identyfikację osoby odpowiadającej (np. imię, nr z dziennika). Nauczyciel może udostępnić test „na żywo” podczas lekcji, wówczas musi, po zalogowaniu się uczniów, rozpocząć grę, ale może także udostępnić test jako pracę domową do wykonania w określonym terminie i w tej sytuacji już nie musi uruchamiać gry. Po zakończeniu przez uczniów testu w zakładce raporty widoczne są wyniki – indywidualne uczniów oraz zestawienia pozwalające nauczycielowi zorientować się, z którymi pytaniami uczniowie mieli problem. Kolejną zaletą tej aplikacji jest wyświetlanie podczas gry prawidłowych odpowiedzi. Uczniowie w ten sposób łatwiej się uczą i powtarzają wiadomości.

Podobnie działa aplikacja kahoot. Nauczyciel tworzy swoje konto <https://create.kahoot.it/>. Uczniowie logują się na stronie <https://kahoot.it/> i wpisują kod gry.

W obydwu aplikacjach nauczyciel tworzy pytania zamknięte, uczniowie wybierają jedną prawidłową odpowiedź.

Większą różnorodność poleceń zapewnia aplikacja learning apps. Minusem jest konieczność stworzenia klasy i wygenerowania haseł dla uczniów, przy pomocy których będą się logować.

W użytkowaniu ta aplikacja daje wiele możliwości. Ich przegląd dostępny jest w tym miejscu: <https://learningapps.org/createApp.php>. Omówię niektóre z nich, moim zdaniem szczególnie wartościowe w uczeniu się historii. Biorąc pod uwagę, że przyczyną niechęci części uczniów do historii jest trudność w zapamiętywaniu dat, to bardzo przydatna jest możliwość stworzenia interaktywnej taśmy chronologicznej, w której uczniowie ustawiają podane wydarzenia w odpowiednim porządku. Learning apps daje dwie możliwości tworzenia zadań: kolejność chronologiczna (wcześniej, później) oraz taśma chronologiczna. Można ją przygotować w wersji trudniejszej, w której na osi nie będzie żadnych oznaczonych dat i w wersji łatwiejszej, w której uczniowie dopasują do zaznaczonych już dat podane wydarzenia. Zamiast informacji tekstowej można wstawić ilustrację (np. zamiast opisu do daty 966, wstawić obraz Jana Matejki Zaprowadzenie chrześcijaństwa). Inne możliwości tworzenia zadań w tej aplikacji to grupowanie elementów. Można je zastosować np. w utrwalaniu przyczyn i skutków wydarzeń, dopasowywaniu elementów stylów architektonicznych, nazwisk i informacji biograficznych. Podobne zastosowanie może znaleźć łączenie w pary. Można stworzyć zadania z uzupełnianiem luk przez uczniów, rozwiązywaniem krzyżówki czy testem jednokrotnego wyboru. Oprócz wymienionych zalet tych aplikacji warto zwrócić uwagę jeszcze na jedną – większe możliwości indywidualizacji nauczania i dostosowania zadań do uczniów z SPE. Klasa może wykonywać jeden test, ale równie dobrze uczniowie samodzielnie lub w grupach mogą wykonywać zadania o różnym stopniu trudności, sprawdzające inne umiejętności, aktywizujące różne kanały zapamiętywania.

Aplikacje służące do tworzenia interaktywnych filmów, prezentacji, e-portfolio:

W podstawowym zakresie można wykorzystać wspomnianą aplikację learning apps, która zawiera również narzędzia. Można umieścić film i stworzyć zadanie sprawdzające. Większe możliwości techniczne daje aplikacja edpuzzle. Przystępny opis tego narzędzia oraz zalety tej metody znajdziemy w tym miejscu: <http://szkolamedialna.pl/edpuzzle-filmy/>.

Zaletą aplikacji eddpuzzle jest możliwość dodania własnego podkładu głosowego, np. do filmów anglojęzycznych (khan academy), dodanie komentarza w odpowiednim momencie – np. w celu uzupełnienia treści filmu, zwrócenia uwagi uczniów. Można

również umieszczać zadania otwarte i zamknięte, które będą pojawiać się podczas projekcji filmu. Tak przygotowane filmy można wykorzystać podczas lekcji, ale także pracy ucznia w domu, np. do przygotowania lekcji odwróconej.

Istnieją również narzędzia do przygotowania interaktywnych prezentacji. Bardzo wszechstronną rolę może pełnić dysk google, w którym zamieścimy materiały z lekcji, do których dostęp będą mieli uczniowie. Istnieją też aplikacje do tworzenia e-portfolio, np. storyjumper. Na poziomie szkoły ponadpodstawowej warto zaaktywizować uczniów do wykorzystania tych narzędzi do tworzenia prezentacji, przygotowania projektów, a nie jedynie odtwarzania zadań przygotowanych przez nauczyciela. Moim zdaniem będzie to pomocne w zwalczaniu dość częstego u uczniów zwyczaju przygotowywania prezentacji przy pomocy informacji z wikipedii, wklejaniem dużej ilości skopiowanego tekstu do tych prezentacji i odczytywaniem go przed klasą. Tak przygotowana prezentacja nie kształtuje umiejętności ucznia, nie pozwala zainteresować innych tematem.

Technologia cyfrowa to również ogromne możliwości wykorzystania źródeł z Internetu. Pojawia się coraz więcej wartościowych stron, portali edukacyjnych, na których można znaleźć bogatą bazę materiałów multimedialnych i źródeł. Jeżeli chodzi o zasoby źródłowe, to szczególnie można polecić następujące strony: Polona (zbiory cyfrowe Biblioteki Narodowej), zbiory bibliotek cyfrowych z różnych regionów, zbiory ośrodka Karta, wirtualny szteti, warszawa.getto.pl, portale tematyczne IPN. Ogromną zaletą w korzystaniu z tych zbiorów jest możliwość realizacji projektów przez uczniów i kreatywnego podejścia do wielu zagadnień.

Wybrane środki dydaktyczne i ich rola w kształceniu kompetencji kluczowych i indywidualizacji nauczania

Praca ze źródłem pisany

Praca ze źródłami jest bardzo ważna, nie tylko z powodu kształcenia umiejętności przedmiotowych. Jest ona również ważnym elementem kształcenia kompetencji kluczowych – umiejętności komunikowania się – uczeń musi zrozumieć źródło i odpowiednio przedstawić jego treść, a więc zbudować wypowiedź; umiejętności krytycznej analizy informacji – jest to podstawowe zadanie związane z interpretacją źródeł historycznych.

Analiza źródeł dostarcza możliwości indywidualizacji pracy – poziom trudności tekstu oraz jego długość powinien być dostosowany do możliwości ucznia. Dotyczy to także uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, które zostaną scharakteryzowane poniżej.

W przypadku historii najnowszej istnieją możliwości połączenia tekstu pisanego z odsłuchaniem jego treści – zasoby Internetu to np. Narodowe Archiwum Cyfrowe, strony różnych instytucji zawierające materiały edukacyjne – Ośrodka Karta, IPN.

Źródła ikonograficzne, kartograficzne i statystyczne

Podstawą w interpretacji źródeł ikonograficznych jest gruntowna wiedza. Są one doskonałym ćwiczeniem kompetencji w zakresie rozumienia i tworzenia informacji. W przypadku realizacji historii w zakresie podstawowym ze względu na ograniczony czas oraz mniejszy zasób wiedzy uczniów nie będą to źródła tak często wykorzystywane jak w zakresie rozszerzonym.

Źródła statystyczne pozwalają na kształcenie umiejętności myślenia matematycznego. Uczniowie powinni zapoznać się z różnymi formami zapisu źródeł statystycznych – analizować różnego typu wykresy, zestawienia. W oparciu o wnioski ze źródeł uczeń powinien umieć zbudować narrację historyczną dotyczącą przemian społecznych czy gospodarczych.

Praca z mapą historyczną ćwiczy kompetencje w zakresie tworzenia informacji. Uczeń dzięki analizie mapy może zbudować narrację historyczną. Możliwości, które daje nowoczesna technika to przede wszystkim mapy interaktywne, ułatwiające orientację w przestrzeni.

Wśród źródeł wykorzystywanych na lekcjach historii powinny znaleźć się fragmenty utworów, które zostały umieszczone w podstawie programowej z j. polskiego jako literatura uzupełniająca (nauczyciel wybiera z tego zestawu 2 utwory w ciągu roku szkolnego). W konsultacji z nauczycielem j. polskiego można wprowadzić fragmenty utworów z listy lektur dodatkowych. W zakresie podstawowym szczególnie cenne będą fragmenty dotyczące historii Polski oraz historii po 1939 roku:

Mikołaj Rej, *Żywot człowieka poczciwego*

Andrzej Frycz Modrzewski, *O poprawie Rzeczypospolitej*

Julian Ursyn Niemcewicz, *Powrót pośła*

Stanisław Staszic, *Przestrogi dla Polski*

Kazimierz Moczarski, *Rozmowy z katem*

Zofia Nałkowska, *Przy torze kolejowym (z tomu Medaliony)*

Józef Czapki, *Na nieludzkiej ziemi*

Wybrane metody nauczania (kształcenia)

W koncepcji programu nauczania wymienię metody, które uważam za najskuteczniejsze w realizacji programu, z krótkim uzasadnieniem.

Wykład

Wymagania szczegółowe nowej podstawy programowej zawierają 59 działań, w których szczegółowo określono fakty, nazwiska i pojęcia, które powinien poznać uczeń szkoły ponadpodstawowej. Oznacza to, że tradycyjne metody nauczania, w tym przede wszystkim wykład, będą stanowiły ważny element realizacji procesu dydaktycznego. Jest to również element przygotowania do studiów uniwersyteckich. Wskazana jest wizualizacja przedstawianych treści, obudowanie ich materiałami źródłowymi. Rolą nauczyciela jest takie przygotowanie wykładu, żeby aktywizować różne kanały zapamiętywania. W dobie technologii cyfrowej wykład przestaje być tak bardzo tradycyjną metodą.

Metody kształtujące kompetencje społeczne, cyfrowe, osobiste, w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej

Praca w grupach

Jest bardzo uniwersalną metodą pracy, występującą często z połączeniu z innymi. Kształci jedną z bardzo ważnych kompetencji – umiejętność pracy w zespole, która będzie przydatna w życiu zawodowym.

Projekt edukacyjny

Metoda projektu umożliwia realizację interdyscyplinarnego charakteru kształcenia i budowania kompetencji społecznych – pracy w zespole, odpowiedzialności za powierzone zadania, terminowości.

Portfolio

Polega na gromadzeniu przez uczniów materiałów na wybrany temat. Uczniowie korzystają z różnych źródeł informacji, a zebrane wiadomości, kserokopie, zdjęcia czy ilustracje umieszczają w teczce. Obecnie łatwiejszą dla uczniów formą będzie przygotowanie e-portfolio, co ułatwiają omówione wyżej aplikacje.

Web-quest

Zbliżoną do projektu edukacyjnego metodą jest metoda WEBQuest. Wykorzystuje ona TIK w procesie kształcenia. Uczniowie również samodzielnie zdobywają informacje, ale większość z nich pochodzi z Internetu. Również forma ostatecznej prezentacji efektów pracy powinna odnosić się do TIK, może to być np. strona www.

Metody rozwijające kompetencje wielojęzyczności i społeczne

Debata „za i przeciw”

Debata „za i przeciw” to rodzaj dyskusji, w której stanowiska dyskutantów są spolaryzowane. Uczniowie są podzieleni na dwie grupy – zwolenników tezy dyskusji oraz ich przeciwników. Zadaniem uczniów jest odpowiednie dobranie argumentów oraz przedstawienie ich w wyznaczonym czasie.

Dyskusja punktowana

Jest to rodzaj dyskusji, w której oprócz ściśle ocenianej wiedzy merytorycznej, ocenie podlega także postawa w trakcie dyskusji. Zasady punktowania muszą być dobrze znane, podobnie jak plan dyskusji (kolejność poruszanych zagadnień) i czas jej trwania.

Lekcja odwrócona

Istotą tego rozwiązania jest przygotowanie przez nauczyciela materiałów (najlepiej multimedialnych), z którymi uczniowie zapoznają się w domu, dostosowując tempo i metody pracy do swoich indywidualnych potrzeb. Z wiedzą zdobytą w ten sposób, na lekcji uczniowie pracują w grupach i wykonują zadania przydzielone im przez nauczyciela. Więcej na temat lekcji odwróconej można znaleźć np. w tym artykule: http://www.bc.ore.edu.pl/Content/897/T416_Lekcja+odwrocona.pdf [dostęp 3.06.2019 r.].

Jest to ze względu na szeroką dostępność materiałów w Internecie oraz kształcenie kompetencji kluczowych u uczniów coraz częściej wykorzystywana metoda. Uczy ona umiejętności selekcji, hierarchizowania wydarzeń, pogłębia umiejętności samokształcenia.

V. UCZEŃ ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI

Jednym z wyzwań, które stoją przed współczesną edukacją, jest indywidualne podejście do ucznia. Powinno ono uwzględniać uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych – wybitnie uzdolnionych w pewnym kierunku, ale także takich, którzy z różnych powodów wykazują deficyty w wiedzy, umiejętnościach czy kompetencjach społecznych.

Praca z uczniem zdolnym

Uczniowie mogą przejawiać różnorodne uzdolnienia, niekoniecznie związane z przedmiotami wpisanymi w edukację szkolną. Nie zawsze wysokie oceny szkolne są jasnym kryterium zdolności ucznia. Kształcenie uczniów zdolnych może odbywać się w oparciu o indywidualny tok lub program nauczania. Jest on uwarunkowany uzyskaniem stosownej opinii poradni psychologicznej.

Praca z uczniem zdolnym nie obejmuje jedynie uczniów szczególnie predysponowanych do przedmiotu, który realizujemy. Nauczanie historii w zakresie podstawowym raczej może wiązać się ze spotkaniem z uczniem o zdolnościach matematycznych czy biologicznych. Konieczne jest więc dostosowanie wymagań do możliwości ucznia z zachowaniem wymagań podstawy programowej, ale uwzględnienie np. długiej absencji spowodowanej przygotowaniem do konkursu, olimpiady.

Indywidualizacja nauczania w przypadku ucznia uzdolnionego historycznie będzie obejmowała odpowiedni dobór treści kształcenia i metod. Uczeń uzdolniony powinien otrzymywać zadania sprzyjające budowaniu jego motywacji wewnętrznej, może pełnić funkcję lidera zespołu zadaniowego.

W pracy z uczniem zdolnym należy zwracać uwagę nie tylko na zdolności poznawcze ucznia, ale na jego funkcjonowanie w grupie rówieśniczej i sferę emocjonalną. Bardzo wysokie oczekiwania ucznia oraz presja otoczenia nie wpływają dobrze na samoocenę, która może być nieadekwatna do osiągnięć i możliwości ucznia. Uczeń zdolny powinien również umieć współpracować w zespole, uwzględniając możliwości innych osób.

Praca z uczniem ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się

Pojęcie „specyficzne trudności w uczeniu się” odnosi się do uczniów w normie intelektualnej, którzy mają trudności w uczeniu się wynikające ze specyfiki ich funkcjonowania percepcyjno- motorycznego i poznawczego. Do tego typu trudności zaliczamy: dysleksję – głębokie trudności w opanowaniu umiejętności czytania i pisania, dysortografię – głębokie trudności w opanowaniu poprawnej pisowni, dysgrafię – głębokie trudności w opanowaniu pisma pod względem graficznym, dyskalkulię – głębokie trudności w opanowaniu umiejętności matematycznych.

Z reguły uczeń na poziomie szkoły ponadpodstawowej jest zdiagnozowany przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną i posiada w związku z tym określone zalecenia. Praca z uczniem o niewielkim stopniu nasilenia trudności polega na dostosowaniu wymagań do możliwości ucznia, uczniowie z głębszymi deficytami powinni być objęci zajęciami korekcyjno-kompensacyjnymi.

Nauczyciel powinien uwzględnić dłuższy czas, który musi przeznaczyć uczeń na wykonanie zadań (także na sprawdzanie), zmniejszyć ilość czytanego tekstu, jasno formułować pytania, pomagać zadając pytania pomocnicze. Bazować należy na metodach polisensorycznych. Warto pamiętać, że dyslektycy mają trudności nie tylko z tekstem pisanym, ale również z analizą map. Nie należy więc odpytywać ucznia z takimi trudnościami przy klasie (np. polecić mu czytania głośnego tekstu źródłowego albo pytać przy mapie). W przypadku dysgrafii należy pozwolić uczniowi pisać prace na komputerze.

Praca z uczniem z niepełnosprawnościami

Dostosowanie form i warunków pracy oraz oceniania zależy od charakteru i stopnia niepełnosprawności. Nauczyciel przedmiotu na ogół nie jest specjalistą przygotowanym do pracy z określoną niepełnosprawnością. Podstawę dostosowanie będzie stanowił IPET (indywidualny plan edukacyjno-terapeutyczny) opracowany przez zespół, w skład którego – oprócz pedagoga, wychowawcy, nauczycieli, wchodzi także rodzice ucznia.

W przypadku ucznia słabowidzącego należy udostępniać teksty o powiększonej czcionce (sprawdziany), uwzględnić dłuższy czas potrzebny do analizy tekstu, udostępnić w miarę możliwości materiały audiowizualne.

Uczeń słabosłyszący powinien mieć możliwość zajęcia miejsca blisko nauczyciela oraz w większej ilości korzystać z materiałów graficznych (np. podczas pracy w grupie uczeń analizuje ilustracje).

Praca z uczniem niedostosowanym społecznie/zagrożonym niedostosowaniem społecznym

W przypadku uczniów niedostosowanych społecznie lub zagrożonych niedostosowaniem społecznym szczególną rolę pełni element wychowawczy. Należy stwarzać takie sytuacje dydaktyczne, które będą służyć wzmocnieniu wewnętrznej motywacji ucznia, podniesieniu jego samooceny, kształtować właściwe postawy moralne, uczyć współpracy i odpowiedzialności. Zadania powierzane takiemu uczniowi oraz ich ocenianie powinny uwzględnić to, że uczeń nie będzie w stanie długo skoncentrować uwagi, zniechęci się szybko do działań długofalowych, wymagających systematycznej pracy. Wzmacnianie pozytywnego stosunku do nauki powinno również obejmować tutoring prowadzony przez nauczyciela lub kolegę z klasy.

Podsumowując, praca z uczniem zagrożonym niedostosowaniem społecznym wymaga dostosowania środków, form pracy oraz zasad oceniania do sytuacji ucznia, jego możliwości psychofizycznych.

Praca z uczniem z chorobą przewlekłą, w sytuacji kryzysowej lub traumatycznej

Praca z takim uczniem polega przede wszystkim na dostosowaniu procesu dydaktycznego, w tym szczególnie oceniania, do aktualnych możliwości psychofizycznych ucznia, pomocy w nadrabianiu zaległości spowodowanych absencją lub trudną sytuacją oraz dostosowanie się do zaleceń poradni psychologiczno-pedagogicznych lub opinii lekarskiej.

VI. OCENIANIE

Celem oceny jest określenie poziomu opanowania przez ucznia wiadomości i umiejętności. Ocena powinna zawierać informację dla ucznia jaką wiedzę i umiejętności posiada, a nad czym musi jeszcze popracować. Powinno to być doświadczenie pozytywne, rozumiane szeroko jako informacja zwrotna o jego działaniach (B. Niemierko, 2019). W praktyce szkolnej dominuje ocenianie sumujące. Uczeń otrzymuje stopień wyrażony cyfrą. Pozostawiony bez komentarza, nie niesie ze sobą informacji dla ucznia jak ma dalej pracować. Na poziomie ponadpodstawowym ocena wyrażona cyfrą często traci funkcję motywującą ucznia. Ponadto głównym zadaniem szkoły powinno stać się wspomaganie rozwoju ucznia. Jest to sformułowanie często powtarzające się w dokumentach i publicystyce dydaktycznej (Niemierko 2019), ale w realiach, w których funkcjonuje nasza edukacja, często jest pobożnym życzeniem czy niemożliwym do spełnienia przez nauczyciela postulatem.

Efektywność nauczania/uczenia się może wspomóc ocenianie kształtujące, w którym nauczyciel udziela wskazówek uczniowi, jak powinien dalej pracować, nie stosując przy tym tradycyjnych stopni. Pomocne jest również sformułowanie do każdej lekcji kryteriów oceniania „na-co-be-z-u” (na co będę zwracać uwagę), w których formułuje się kilka najistotniejszych celów lekcji w języku zrozumiałym dla ucznia lub zapisywanie na tablicy pytań, na które szukamy podczas lekcji odpowiedzi.

Zdaniem autorów publikacji będącej podsumowaniem międzynarodowych badań (Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, 2006, s. 46) kluczowymi elementami oceniania kształtującego są:

1. Ustanowienie kultury pracy w klasie zachęcającej do interakcji i wykorzystania narzędzi oceny.
2. Ustalenie celów uczenia się oraz śledzenie postępów poszczególnych uczniów w ich realizacji.
3. Stosowanie różnorodnych metod nauczania w celu zaspokojenia zróżnicowanych potrzeb uczniów.
4. Wykorzystanie różnych podejść do oceniania wiedzy uczniów.
5. Udzielanie informacji zwrotnej na temat osiągnięć uczniów oraz dostosowanie nauczania w taki sposób, aby spełniało określone potrzeby uczniów.
6. Aktywne zaangażowanie uczniów w proces uczenia się.

Wpisane w system oceniania kształtującego jest zaangażowanie ucznia nie tylko w proces zdobywania wiedzy, ale przede wszystkim umiejętności uczenia się, dokonywania samooceny. Ocenianie kształtujące modyfikuje proces nauczania/

uczenia się i włącza w niego uczniów, pomaga uczniom zrozumieć sposób w jaki się uczą i wypracować własne strategie uczenia się. Jest to podejście bardzo kompatybilne z założeniami konstrukttywizmu.

Nauczyciel musi jednak w praktyce stosować ocenianie sumujące.

W wewnątrzszkolnym systemie oceniania powinny znaleźć się informacje o szczegółowych wymaganiach edukacyjnych oraz sposobie sprawdzania i kryteriach oceniania osiągnięć ucznia. Kryteria ocen zaproponowane w programie nauczania są dość ogólne.

Ocena celująca:

Uczeń posiada rozległą wiedzę historyczną, integruje wiedzę z historii z wiedzą z innych dziedzin, buduje złożoną i problemową narrację historyczną, odnoszącą się do różnych aspektów epoki lub problemu historycznego. Uczeń wykonuje dodatkowe zadania, wyróżnia się swoją aktywnością.

Ocena bardzo dobra:

Uczeń opanował wiadomości i umiejętności objęte podstawą programową; wykazuje zainteresowanie przedmiotem, wykorzystuje różne źródła wiedzy, interpretuje w sposób pełny różnorodne źródła historyczne, buduje narrację historyczną opartą na gruntownej wiedzy o wydarzeniach i łączeniu ich w logiczny ciąg przyczynowo-skutkowy, jest aktywny na lekcji i wykonuje dodatkowe zadania.

Ocena dobra:

Uczeń posiada niewielkie braki w zakresie wiedzy; umiejscawia w czasie i przestrzeni wydarzenia i procesy historyczne, poprawnie rozwiązuje zadania o pewnym stopniu trudności i wymagające opanowania umiejętności przewidzianych w podstawie programowej, pewną trudność sprawiają mu jedynie niektóre zadania, jest aktywny podczas zajęć lekcyjnych.

Ocena dostateczna:

Uczeń wykazuje przeciętne opanowanie materiału przewidzianego programem, wiedza jest wyrywkowa i fragmentaryczna, ma trudność w ukazaniu wydarzeń w szerszym kontekście epoki i nie łączy wydarzeń w ciągi przyczynowo-skutkowe, przy pomocy nauczyciela poprawnie wykonuje trudniejsze zadania, samodzielnie interpretuje łatwe źródła, buduje krótką narrację historyczną, aktywność na lekcji jest sporadyczna.

Ocena dopuszczająca:

Uczeń wykazuje spore luki w wiadomościach objętych programem, ale jest w stanie je uzupełnić, przy pomocy nauczyciela wykonuje zadania związane z umiejętnościami określonymi w podstawie programowej, jest bardzo mało aktywny na lekcji, ale wykazuje chęć poprawy swoich osiągnięć.

Ocena niedostateczna:

Luki w wiadomościach posiadanych przez ucznia są trudne do uzupełnienia, uczeń notorycznie nie przygotowuje się do lekcji, nie rozumie i nie potrafi wykonać prostych zadań nawet przy pomocy nauczyciela; odznacza się brakiem systematyczności i chęci do nauki (wyraża się to niekorzystaniem przez ucznia z form pomocy oferowanej przez nauczyciela, np. możliwości poprawy ocen, indywidualnych konsultacji).

Propozycje ocen mogą być zbieżne z poziomem wymagań wg zasad pomiaru dydaktycznego: konieczny (2), podstawowy (3), rozszerzający (4), dopełniający (5) i wykraczający (6).

Narzędzia sprawdzania osiągnięć uczniów

W przedmiotowym systemie oceniania powinny się również znaleźć informacje dotyczące metod sprawdzania wiedzy uczniów i znaczenia poszczególnych kategorii ocen. Stosując zasady pedagogiki pragmatyzmu należy odpowiednio wysoką wagę nadać tym ocenom, które są wynikiem twórczej pracy uczniów (prezentacje, udział w dyskusji, wypracowanie, przygotowanie materiałów edukacyjnych dla innych uczniów).

Przy konstruowaniu wymagań na poszczególne oceny oraz testów nauczyciel może zastosować opracowane kryteria celów taksonomicznych. Wyglądają one następująco: (E. Chorąży, D. Konieczka-Śliwińska, S. Roszak, 2008, s. 100).

- Kategoria A (zapamiętywanie) oznacza znajomość terminów, faktów, procesów i przyczyn. Odpowiednie do sprawdzenia tej kategorii będą następujące czasowniki operacyjne: nazywa, wymienia, identyfikuje, rozpoznaje, definiuje.
- Kategoria B (rozumienie) to znajomość zasad, związków przyczynowo-skutkowych, norm, zasad postępowania, wykonywania określonych czynności i działań. Czasowniki operacyjne odpowiadające tej kategorii to: dobiera, streszcza, wyjaśnia, ilustruje, wyróżnia/rozdziela, porządkuje.
- Kolejne dwie kategorie odnoszą się do umiejętności.
- Kategoria C to stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych – odpowiadają mu czasowniki operacyjne: charakteryzuje, klasyfikuje, określa, porównuje, przekonuje, rozwiązuje, krytykuje, stosuje, projektuje, bada, rozwiązuje.

- Kategoria D to stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych. Można ją wprowadzić przy pomocy czasowników operacyjnych: analizuje, dowodzi, ocenia, wykrywa, proponuje, planuje, formułuje, uogólnia.
- Kategoria E obejmuje postawy i przekonania, a więc uczestnictwo w działaniach i podejmowanie działań. Odpowiadają jej przykładowe czasowniki operacyjne: stosuje zasady, ustosunkowuje się, przejawia, wartościuje, dąży.

W testach mogą występować różne rodzaje zadań. Najczęściej w arkuszach egzaminacyjnych pojawiają się zadania:

- typu prawda- fałsz, w których uczeń decyduje czy stwierdzenia są prawdziwe czy fałszywe
- tzw. wielokrotnego wyboru – z kilku propozycji uczeń wybiera jedną odpowiedź. Pozostałe możliwości (dystraktory) powinny być pozornie prawidłowe, zbliżone tematycznie i/lub chronologicznie do prawidłowej odpowiedzi
- zadania „z luką” – w wolne miejsce uczeń wpisuje właściwe słowo (lub datę)
- zadania krótkiej odpowiedzi – jedno lub kilkudzaniowe
- zadania rozszerzonej odpowiedzi – to najczęściej wypracowanie, w którym uczeń buduje dłuższą narrację historyczną.

Ważnym elementem testów są zadania z wyposażeniem, czyli źródłami różnego typu. To głównie one pozwalają sprawdzić stosowanie przez uczniów zdobytej wiedzy (kategorie taksonomiczne C i D).

Warto również przygotować narzędzia, które będą służyć ocenie postępów uczniów w procesie uczenia się, zdobywania kompetencji kluczowych przydatnych na rynku pracy.

Takim narzędziem mogą być kryteria oceny przygotowanych przez uczniów projektów, prezentacji, udziału w dyskusji. Przykładem może być dyskusja punktowana, której przykładowy arkusz jest znany w literaturze w różnych wariantach (M. Bieniek, 2007, s. 165.)

Kryteria oceny		Uczestnicy dyskusji					
		1	2	3	4	5	6
Prezentacja informacji opartej na faktach	+ 3 pkt.						
Zajęcie konkretnego stanowiska w omawianej kwestii	+ 2 pkt.						
Wskazywanie różnic i/lub podobieństw	+ 2 pkt.						

Kryteria oceny		Uczestnicy dyskusji					
		1	2	3	4	5	6
Komentarz do informacji lub jej uzupełnienie	+ 1 pkt.						
Zwrócenie uwagi na błąd	+ 1 pkt.						
Wypowiedź nie na temat, nieprzestrzeżenie planu	- 2 pkt.						
Rozpoczęcie dyskusji	+ 1 pkt.						
Dodanie nowego wątku do dyskusji	+ 1 pkt.						
Wciągnięcie do dyskusji osoby, która jeszcze się nie wypowiedziała	+ 1 pkt.						
Przerywanie innym, przeszkadzanie w dyskusji	- 3 pkt.						
Monopolizowanie dyskusji (np. wypowiedź powyżej 30 sekund)	- 2 pkt.						
Atak osobisty	- 3 pkt.						
Ogółem punktów							
Ocena uzyskana przez ucznia							

Można przygotować również jasne dla uczniów kryteria oceny prezentacji, projektu edukacyjnego. Zastosowanie ich podczas całego cyklu kształcenia umożliwi połączenie zalet oceniania kształtującego oraz sumującego – uczeń oprócz oceny wyrażonej cyfrą otrzyma informacje wspierające jego rozwój.

Przykładowa karta oceny prezentacji uczniowskiej:

dobór wiarygodnych źródeł informacji, merytoryczne opracowanie wyczerpujące temat (od 0 do 6 pkt.)

sposób przedstawienia prezentacji (uczeń powinien mówić, nie czytać tekst, mieć kontakt z słuchaczami, odpowiednio dobrać ilość tekstu oraz ilustracji, przestrzegać czasu prezentacji) (od 0 do 6 pkt.)

strona estetyczna prezentacji (0 – 3 pkt.)

Ocena projektu uczniowskiego:

Możliwości kryteriów oceny projektu uczniowskiego jest wiele, każdy nauczyciel może stworzyć takie kryteria. Ważne jest, aby znali je uczniowie w momencie przystępowania do pracy nad projektem. Przykładowa propozycja oceny projektu (Chorąży, Konieczka-Śliwińska, Roszak, 2008, s. 155).

Grupa		
Temat projektu		
Termin prezentacji		
Etap prezentacji	Umiejętności	ocena
Formułowanie tematu	Precyzyjne sformułowanie, jasno określone cele	
Zbieranie i opracowywanie materiałów	Selekcja informacji Krytyczna ocena informacji Przetworzenie informacji	
Prezentacja	Wykorzystanie czasu prezentacji Zainteresowanie innych uczniów Sposób mówienia Wykorzystanie materiałów wizualnych	
Praca w grupie	Udzielanie sobie informacji Podejmowanie decyzji Wzajemne słuchanie się Rozwiązywanie konfliktów Samocena wykonanej pracy	

Kryteria oceny odpowiedzi ustnej.

Nauczyciel może również zastosować kryteria oceny odpowiedzi ustnej.

Poprawność merytoryczna od 0 do 6 punktów.

Samodzielność odpowiedzi (bez pytań wspomagających ze strony nauczyciela) od 0 do 3 punktów.

Stosowanie pojęć i terminologii historycznej od 0 do 3 punktów.

Poprawność językowa, kultura wypowiedzi od 0 do 3 punktów.

Suma punktów jest podliczana i ocena jest wystawiana wg kryteriów oceny prac pisemnych.

VII. EWALUACJA PROGRAMU NAUCZANIA

Ewaluacja programu nauczania przeprowadzana jest w 3 etapach: po opracowaniu programu, a przed jego wdrożeniem należy dopasować program do specyfiki szkoły (szkolnego zestawu programów nauczania, bazy dydaktycznej, poziomu edukacyjnego poszczególnych klas). W ewaluacji może brać udział zespół przedmiotowy.

Drugi etapem jest ewaluacja kształtująca, czyli zmiany wprowadzane podczas realizacji programu nauczania. Są one motywowane wnioskami z poziomu osiągnięć uczniów w realizacji celów ogólnych i szczegółowych. Na tym etapie mogą być również stosowane arkusze obserwacji zajęć dotyczące np. kształcenia umiejętności kluczowych albo ogólnych. Szczególnie zmianie mogą podlegać procedury osiągania celów edukacyjnych. W wyniku tej ewaluacji można wprowadzić zmiany lub zaniechać realizacji programu. Pomocne w realizacji ewaluacji kształtującej mogą być ankiety przeprowadzane wśród uczniów co semestr lub co rok.

Ankieta ewaluacyjna wypełniana jest przez uczniów anonimowo, stwierdzenia w niej zawarte są oceniane w skali od 5 do 1, w której poszczególne cyfry oznaczają określenia zdecydowanie tak / tak / raczej tak / nie wiem / raczej nie / nie / zdecydowanie nie.

Czy nauczyciel przedstawił kryteria oceniania?

Czy są one dla Ciebie jasne?

Czy są stosowane?

Czy są sprawiedliwe?

Czy nauczyciel na każdej lekcji przedstawia w jasny sposób cele lekcji?

Czy sprawdziany odpowiadają temu, czego uczysz się podczas lekcji i w domu?

Czy stosowane metody pracy na lekcji są dla Ciebie zrozumiałe i atrakcyjne?

Czy podczas pracy samodzielnej nauczyłeś się nowych umiejętności?

Czy otrzymujesz od nauczyciela wystarczające wsparcie w zdobywaniu wiedzy?

Co chciałbyś/chciałabyś zmienić w pracy na lekcjach?

Ankieta celowo nie przewiduje specjalnych pytań dla uczniów z SPE, aby w żaden najmniejszy sposób nie stygmatyzować tej grupy. Natomiast niektóre pytania tej ankiety (szczególnie ostatnie) stwarzają możliwość odpowiedzi uczniom z SPE.

Ostatni etap to ewaluacja podsumowująca. Ocena programu następuje w oparciu o umiejętności, jakie wykazują uczniowie pod koniec okresu kształcenia (np. test diagnostyczny). Można również przygotować ankietę uwzględniającą postawy i przekonania uczniów, ale moim zdaniem nie powinna ona dotyczyć jedynie lekcji historii, a programu wychowawczego szkoły.

Ważniejsza literatura:

M. Bieniek, Dydaktyka historii. Wybrane zagadnienia, Olsztyn 2007.

S. Dylak, Konstrukttywizm jako obiecująca perspektywa kształcenia nauczycieli
<https://docplayer.pl/687837-1-konstrukttywizm-jako-teoria-wiedzy-poznawania-i-uczenia-si.html> [dostęp 8.08.2019].

Edukacja historyczna w szkole – teoria i praktyka, red. E. Chorąży, D. Konieczka-Śliwińska, S. Roszak, Warszawa 2008.

B. Niemierko, Między oceną szkolną a dydaktyką. Blżej dydaktyki, Warszawa 2000.

J. Piaget, Studia z psychologii dziecka, Warszawa: PWN 1966.

Współczesna dydaktyka historii, red. J. Maternicki, Warszawa 2004.

Elżbieta Paprocka. Doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, nauczyciel dyplomowany z 19 letnim stażem pracy (II LO w Elblągu), redaktor i współautor materiałów dydaktycznych, laureatka konkursu ORE na najlepszy program nauczania w 2012 roku (IV etap edukacyjny- historia w zakresie rozszerzonym)

Autorka: *Tolerowani nie lubiani. Katolicy w Elblągu w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku*, Warszawa 2009, wydawnictwo Neriton Współautorka: *Wczoraj i dziś. Klasa 8. Historia. Zeszyt ćwiczeń. Szkoła podstawowa* oraz *Książek Nauczyciela i e-testów do historii* wydawnictwa Nowa Era